

Afganistan'da Yükseköğretimde Din Eğitimi*

JAWAD SIDDIQI
DOKTORA ÖĞRENCİSİ, ANKARA Ü. SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

abstract

Religious Education in Higher Education System of Afghanistan. Religion is an important factor shaping the individual's world, and affecting and guiding the morals, history of society, its social and cultural fabric. Thus, the religious education science plays an important role in understanding such an important factor in a sound way and making use of it. Religious Education system of Afghanistan is of religious based one. The main target of education is to raise a religious citizen. The religious education in Afghanistan is executed in formal and informal ways. It is only the Faculties of Shariât that make religious education in higher education. Apart from the Faculties of Shariât, the religious education in other higher education institutions is carried out under the name of Islamic Culture¹ course. The aim of this article is to examine with in the fame of the place of religious education in religious education of Afghanistan the religious education in higher education with the exemplary of Kabul University in terms of institution, process, activity and product.

key words

Afganistan, Education, Religion, Religious Education, Higher, Religious Education, Religious Education in Higher Education

Giriş

Afganistan coğrafi konumu itibarıyla tarih boyunca medeniyetlerin uğrak noktası, çeşitli din ve ideolojilerin karşılaşma, yayılma ve çatışma alanı

* Bu makale, Jawad SIDDIQI, *Afganistan'da Yükseköğretimde Din Eğitimi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış yüksek lisans tezinin makale haline getirilmiş şeklidir.

1 Sakâfat: Arapça bir kelime olup Farsça'daki karşılığı Farhang(kültür)dür. İlim, edep, marifet, talim ve terbiye anlamına gelen Sakâfat kelimesinin Arapça literatüründeki anlamı ise maharet, uyanıklık, bir şey hakkında maharet kazanmak, hızlı öğrenmektir. Bkz. Abdülbesir FERİD, *Barkhi az Mesaili İctimai az Nazar-i İslam*, Derlenmiş Sakâfat-ı İslami Ders Kitabı, Kabil Üniversitesi Şer'iyyat Fakültesi, Kabil 2005, s. ii.

olmuştur. İslam dininin yayılması ile halk eski inançlarını kolaylıkla bırakarak akıl ve insan fitratına hitap eden İslam dinine sınıksız sarılmıştır. İslam dininin yayılışının ilk asırlarında Afganistan İslam medeniyetinin zirvesine tanık olmuş ve şehirleri ilim ve irfanla anılmıştır. Ancak Moğol İmparatorluğu'nun istilasıyla bu medeniyet büyük bir darbe görmüş, şehirler yakılmış, savaştan kurtulan âlimler ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır.

Moğol istilasından günümüze kadar bu topraklar hep savaşlarla anılmıştır. Eskiden bilim üreten âlimleri ile anılan bu topraklar, savaşlar ve bölgesel çatışmalar nedeniyle ilim üretme yerine geleneksel anlayışın yerleşim alanları haline gelmiştir. Halk, dini ve ideolojik istilalara karşı, inançlarını ancak bireysel fedakârlıklarla ve kuşaktan kuşağa miras yoluyla korumaya çalışmıştır. Son yarım asırda ise Afganistan'ın Müslüman halkı komünizm ideolojisi ile pençeleşmiştir.

Afganistan halkı komünizm ideolojisinin yayılmasına karşı, milli ve dini değerlerini koruma mecburiyetini hissetmiştir.² Ancak bu koruma ve karşı koyma eyleminin savaş alanında olması, akademik alanda gerilemeye sebep olmuştur. Bilimsel gelişmelerin yerini, geleneksel eğitim anlayışı almıştır. Zaman sürecine paralel olarak korumacı düşünce anlayışı, gün geçtikçe fundamentalizme dönüşmüştür, denilebilir.

Sosyo-kültürel yapının vazgeçilmez unsurlarından olan dinin kuramsal gelişimi için bilimsel araştırma ve imkânların olmayışı, din eğitim-öğretim etkinliklerinin niteliğini olumsuz etkilediği gibi, eğitim-öğretim süreci, etkinlik ve ürünleri üzerine yapılacak bilimsel araştırmaları da zorlaştırmaktadır.

Afganistan siyasi tarihi çok çalkantılı geçtiği için tarih, siyaset ve sosyo-kültürel hayat alanları dışında bilimsel bilgi ve belge oldukça sınırlıdır. Bilimsel araştırmalar yapılmışsa da savaş ve iç çatışmalar nedeniyle pek çoğu yakılmış ya da kaybolmuştur. Bu nedenle araştırma alanıyla ilgili bilgi ve belge toplamada oldukça zorluklarla karşılaştık. Çalışmamızın alanı ile ilgili fazla bilimsel araştırma bulunmaması nedeniyle daha çok süreli yayınlardan, ders ve öğretim programı çizelgelerinden, lahiyelerden, makalelerden, bildirilerden istifade etmeye çalıştık. İnternet ve medya imkânlarından faydalandık. Araştırmamız tarihi metoda dayalı betimleyici bir çalışmadır.

2 Geniş Bilgi için bkz., İnaletullah ŞEHRANİ, "Tarih-i Mutasar-ı Talim ve Terbiyet Der Afganistan" Erfan, Maarif Matbaası, S. 2-3, Kabil, 2003, s. 32; Cemil-u Rahnan KAMGAR, Tarih-i Maarif-i Afganistan, Mayvand Yay., Kabil, 2003s. 108-115.

1. Afganistan Eğitim Kurumları ve Din Eğitim-Öğretimi

Afganistan Maarifinin genel hedeflerinin başında, İslam dininin inanç esaslarına göre neslin yetiştirilmesi gelmektedir.³ Bu bağlamda Afganistan'ın bütün eğitim-öğretim kademelerinde (ilk, orta ve yükseköğretim) din eğitimi-öğretimi yapılmaktadır. Din eğitimi-öğretimi eğitim kurumlarının yapısı ve amaçlarına göre farklı şekillerde programlarda yer almaktadır. Şöyle ki; din eğitimi bazı eğitim kurumlarında sadece "din dersi" şeklinde programlarda yer alırken, sadece din eğitim-öğretiminin yapıldığı eğitim kurumları da vardır. Afganistan'da dini eğitim veren kurumlar yaygın ve örgün olmak üzere ikiye ayrılır. Yaygın dini eğitim veren kurumlar halk tarafından sosyal dayanışma yoluyla açılan ve finanse edilen Kur'ân kursları, Medreseler ve Camilerdir. Örgün dini eğitim kurumları ise Maarif ve Yükseköğretim Bakanlıklarına bağlı Darulhüffâzlar, Medreseler ve Şer'iyyat Fakülteleridir.

Maarif bakanlığına bağlı eğitim kurumlarında din eğitimi, gelişim ve öğrenme seviyesine göre okul öncesi ana okuldan başlayarak eğitim-öğretimin bütün kademelerinde verilmektedir.

Ana okullarda (4-6 yaş arası) verilen din eğitimiyle, çocukların temel dini ve ahlaki değerlerle tanıştırılması amaçlanmaktadır. İlkokulların ilk kademesinde (1-3 sınıflar arası) verilen din eğitimiyle, öğrencilere yaş seviyelerine göre temel dini bilgilerin kazandırılması, inanç ve ahlaki davranışların geliştirilmesi hedeflenmektedir. İlkokulların ikinci kademesinde (4-6 sınıflar arası) verilen din eğitimiyle de, öğrencilerin yaş seviyesine göre, inanç, İslam ve ahlak olgusunun geliştirilmesi ve K.Kerim Kıraati (Hüsnü kıraatin) geliştirilmesi hedeflenmektedir. Ortaokullarda (7-9 sınıflar arası) verilen din eğitiminde, öğrencilere dini ahlaki ve temel inanç meselelerinin yanı sıra, İslam ilimleri ile tanıştırmak amaçlanmaktadır. Derslerde Allah'ı bilmenin kişinin kendisini bilmesiyle gerçekleşeceği bilinci geliştirilmektedir. Liselerde (10-12 sınıflar arası) verilen din eğitiminde, tefekkürün geliştirilmesi, dinin ve imanın temel konuları ile ilgili geniş bir perspektif kazandırılması ve öğrencileri İslam ilimleri ile tanıştırmak hedeflenmektedir.⁴

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Dârulhüffâzlarda Kur'an-ı Kerim ve İslam İlimleri eğitim-öğretimi yapılmaktadır. Dârulhüffâzların genel hedefleri Kur'an-ı Kerim hafızı yetiştirmektir. K. Kerim bilgisi yanında dini bilgiler de programında yer almaktadır. Eğitim programı, normal ve engelli (âmâ-

3 Nesab-ı Talimi Maarif-i Afganistan (Afganistan Maarif Bakanlığı Eğitim Planı) c.1, Maarif Bakanlığı Yay., Kabil 2003, s. 11.

4 Geniş Bilgi için bkz., Nesab-ı Talimi Maarif-i Afganistan, s. 17-21.

lar) öğrenciler için ayrı ayrı düzenlenmiştir.⁵ Dini eğitim veren kurumların ilköğretim seviyesini oluşturan Dâruhüffâzlar medreselerin de öğrenci kaynağını oluşturmaktadır.

İslam medeniyetinin gelişmesinde önemli rol oynayan Medreseler, günümüzde Afganistan'da Maarif Bakanlığının yönetim ve denetiminde, orta-öğretim seviyesindeki eğitim kurumları arasında yer almaktadır. Ortaokul seviyesindeki (7-9 sınıfları) medreselerde, dini ve mesleki dersler, lise seviyesindeki medreselerde ise (10-12 sınıfları) medreselerin amaçları doğrultusunda müspet ilimlere de programlarında yer vermektedir.⁶ Medreseler, bir taraftan öğrenciye dini bilgi kazandırırken bir taraftan da mesleki bilgi ve becerilerini geliştirerek öğrenciyi yükseköğretime hazırlamaktadırlar. Medreselerin genel hedefleri:

1. İslam inancı, ahlakı ve ilmini öğretmek ve davranış haline getirmek.
2. Problemlerin çözümünde bireyin inisiyatifsel ve tahkiki yeteneklerinin geliştirilmesini sağlamak.
3. İslami ilimlerin ve mezhebi ritüellerin tebliğ ve irşad yoluyla yaymayı ve öğretmeyi öğrencilere kazandırmak.(Pedagojik formasyon)
4. Okullar (Dâruhüffâzlar) için din eğitimi öğretmeni yetiştirmek.
5. Kamu hukukunu sağlayan (Yargı organları) kurumlara eleman yetiştirmek.
6. Öğrencileri yükseköğretime hazırlamak.⁷

Medreselerin öğrenci kaynağını normal ilkokul ve Dâruhüffâz öğrencileri teşkil etmektedir. Öğretmen kadrosunu ise medresenin bünyesinde yetişen başarılı öğrencileri ve Şer'iyyat Fakültesi mezunları oluşturmaktadır.

2. Yükseköğretimde Din Eğitimi Kurumları

Eğitimin ilk ve ortaöğretim kademelerinde olduğu gibi, yükseköğretimde de din eğitim-öğretimi eğitim kurumlarının yapısı ve amaçlarına göre farklı şekillerde yapılmaktadır. Yükseköğretimde dini eğitim-öğretim yapan Şer'iyyat Fakülteleri bulunmaktadır. Şer'iyyat Fakülteleri dışındaki diğer bütün akademik kurumlarının öğretim programlarında dört ders döneminde İslam Kültürü (Sakâfat-ı İslami) dersi yer almaktadır. Hukuk Fakültelerinde ise alan derslerinin yanında İslam Hukuku ile ilgili dersler de verilmek-

5 Aziz Muhammed AMAÇ, *Tarihçe-i Muhtasar-ı Talim ve Terbiye-i Cumhuri Afganistan*, İrfan Dergisi İkinci Sayı Eki, Kabil 1991, s. 19-20.

6 a.g.e., s. 18-19.

7 a.g.e, s. 20-21.

tedir.⁸ Şer'iyat Fakültelerinin dışındaki yükseköğretim kurumlarında verilen din dersleri Şer'iyat Fakültelerinin Sakâfat-ı İslami Bölümü tarafından verilmektedir.

Bu kısa bilgiden sonra şimdi yükseköğretim kademesindeki din eğitimi kurum, süreç, etkinlik ve ürün itibarıyla incelemek ve değerlendirmek için Şer'iyat Fakültelerinin tarihi gelişimini ele almaya çalışacağız.

3. Şer'iyat Fakültelerinin Tarihi Gelişimi

Yükseköğretim alanında dini eğitim kurumu niteliğinde 1951'de Kabil Üniversitesi bünyesinde açılan Şer'iyat Fakültesi, medrese mezunu yirmi öğrenci ile eğitim-öğretime başlamıştır. Kabil Üniversitesinin beşinci fakültesi unvanını alan Şer'iyat Fakültesinin idari ve eğitim işlerini kısa bir müddet Hukuk ve Siyasi Bilimler Fakültesi üstlenmiştir. Öğretim elemanlarını ise, çoğu medreselerde yetişen ve devlet memuru olan din âlimleri oluşturmuş ve bunlara ders saati ücreti ödenmiştir. Kadrolu öğretim elemanı atanmak yerine, ücretle öğretim elemanı görevlendirilerek eğitim-öğretime devam edilmiştir.⁹ Bu uygulama fakültenin kuruluşundan itibaren on sene devam etmiştir. Daha sonra Fakülte öğretim elemanı ihtiyacını başarı ile bitiren öğrencilerinden ve bunun yanı sıra yurtdışında, bilhassa Ortadoğu (Mısır, Irak, Suriye, Libya, Suudi Arabistan v.s.) ülkelerine burslu gönderdiği öğrencilerle karşılayabilmiştir.¹⁰

Şer'iyat Fakültesi, mezunlarından aldığı olumlu performans ve verimli hizmetler neticesinde ilgi çekmeyi ve öğrenci sayısını arttırmayı başarmıştır. Bunun yanı sıra fakülte yönetimi tarafından düzenlenen bilimsel ve kültürel etkinliklerin de Şer'iyat Fakültesinin gelişmesinde büyük katkıları olmuştur.

Şer'iyat Fakültesi 1964'te İslam Hukuku alanında yüksek lisans programı açmak için girişimde bulunmuş ancak öğretim elemanı yetersizliği başta olmak üzere, çeşitli nedenlerle gerçekleştirilememiştir. Fakat 1968'de aynı program fakülte yönetim kurulu tarafından onaylanarak yürürlüğe geçirilmişse de bir müddet sonra yine aynı nedenlerden dolayı program yürürlükten kaldırılmıştır.

Uzun süre bir fakültenin akademik anlamda kendi öğretim üyesini yetiştirememesi, ihtiyacını sürekli dışarıdan karşılaması, eğitim sisteminin

8 Geniş Bilgi İçin bkz., *Kabil Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ders Programı*, Kabil 2004.

9 *Kıtlak-ı Puhantun-i Kâbul*, (Kabil Üniversitesi Katalogu) Kabil Üniversitesi Matbaası, 1984, .261-262.

10 *Kıtlak-ı Pohantun-i Tahsilât ve Tahkikat-ı Ulum-i İslami*, (İslami İlimler Üniversitesi Katalogu) Kabil 1990, s. 4, 5.

oluşması ve gelişmesi açısından düşündürücüdür. Bu oluşum da eğitim-öğretim etkinliklerine ve bilimsel araştırmaların nitelik ve niceliğine etki etmiştir.

Şer'iyyat Fakültesinin öğrenci kaynağını kuruluşundan 1966'ya kadar medrese mezunu erkekler oluşturmuştur. İlk ve ortaöğretim kız okullarına din öğretmenleri yetiştirmek ve kız öğrencilerinin de Şer'iyyat Fakültesine gösterdiği ilgi neticesinde 1966'de Şer'iyyat Fakültesinde "Kız İslam Öğretimi" Programı açılmıştır. Sözü edilen tarihten itibaren Şeriat Fakültesi normal kız liselerinden mezun olan kız öğrencileri de kabul etmiş ve ayrı bir programa tabi tutmuştur.¹¹

Fakülte bilimsel araştırmalarını arttırmak ve geliştirmek üzere çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Nitekim 1970'te Şeriat Fakültesi öğretim üyeleri tarafından "İslami İlimler Araştırma Merkezi" kurulması için gerekli hazırlıklar yapılmış, ancak hizmete sokulamamıştır.

Şer'iyyat Fakültesi'nde Erkek öğrenciler için "Fıkıh ve Kanun" Kız öğrenciler için "İslam Öğretimi" programının yanında 1971'den itibaren medrese mezunlarının yanında normal lise mezunu erkek öğrencileri de kabul etmesi sonucu erkek öğrenciler için ayrı bir "İslam Öğretimi" programı açılmıştır.

1950'li yıllarda açılan ve 1980'li yıllara gelindiğinde hala yapısal kuruluşunu tamamlayamayan Şer'iyyat Fakültesi 1985'te siyasi gelişmelerden yararlanarak 1964 ve 1968'de iki kez hazırlayıp uygulamaya koyamadığı "Adalet ve Hukuk Bölümü Yüksek Lisans Programı"nı açmıştır. İlk eğitim ve öğretim döneminde de 14 öğrenci programı takip etmiştir. Yüksek Lisans programının dersleri Şer'iyyat ve Hukuk Fakülteleri tarafından verilmiştir. Bu program iki yıl sonrası 13 öğrenciye Yüksek Lisans diploması kazandırmıştır.¹²

Şer'iyyat Fakültesi öğretim üyeleri tarafından 1970 yılında tasarlanan fakat bazı siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı açılmayan "İslami İlimler Araştırma Merkezi" projesi de 1986'da açılmıştır.¹³

Sovyetler Birliği sonrası Afganistan'da devletin dine ve din eğitimine yönelik yatırımları artmış, tutum ve davranışları değişmiştir. Nitekim 1988 yılında "İslami İlimler Üniversitesi (Pohantu-ı Tahsilât ve Tahkikat-ı Ulum-i İslami)" açılmıştır. Başka bir deyişle, Kabil Üniversitesi Şer'iyyat Fakültesi ve İslami İlimler Araştırma Merkezi üniversiteye dönüştürülüp yönetiminin genişlemesi sağlanmıştır.

11 *Aşnai ba Pohantun*, (Kabil Üniversitesi Dergisi) Kabil Üniversitesi Yay., Kabil 1968, s. 12.

12 *Kıtlak-ı Pohantun-i Tahsilat ve Tahkikat-ı Ulum-i İslami*, s. 10.

13 a.g.e., s. 78.

İslami İlimler Üniversitesi'nin kuruluşunda Cumhurbaşkanı'nın talimatı ile ilgili bütün bakanlıklar seferber olmuştur. Öyle ki Yükseköğretim Bakanlığı idari ve yönetim, Maarif Bakanlığı öğrenci istihdamı ve medreselerinin tanıtımı, Maliye Bakanlığı mali, Dış İşleri Bakanlığı İslami İlimler Üniversitesi'nin yurt dışı bağlantıları ve Savunma Bakanlığı da öğrencilerin askerlik tecilleri gibi düzenlemeleri yapmakla görevlendirilmiştir.

İslami İlimler Üniversitesi, "Fıkıh ve Kanun", "Usul-i Din" ve "Uzmanlık Gelişimi" bölümleri ile eğitim-öğretime başlamıştır. İslami İlimler Üniversitesi 1992'de komünist rejiminin yıkılmasıyla beraber gelişen siyasi gelişmeler ve iç savaşlardan dolayı bir süre faaliyet veremez olmuş ve küçülerek tekrar fakülte şekline dönüşmüştür.

Afganistan'da yükseköğretimde 1993 yılına kadar tek bir Şer'iyyat Fakültesi bulunmaktadır. 1993'te Mezar-i Şerif'te Belh Üniversitesi'nin bünyesinde Şer'iyyat Fakültesi açılmıştır. Belh Üniversitesi Şer'iyyat Fakültesi "İslam Öğretimi" öğretim programı ile eğitim-öğretime başlamıştır. Daha sonra "Fıkıh ve Kanun" öğretim programı da eğitim-öğretimde yer almıştır.¹⁴

Günümüzde Afganistan'da yedi Şer'iyyat Fakültesi mevcuttur. Fakülteler kuruluş yıllarına göre şunlardır: Kabil Üniversitesi Şer'iyyat Fakültesi (1951), Balh Üniversitesi Şer'iyyat Fakültesi (1993), Ningarhar Üniversitesi Şer'iyyat Fakültesi (1994), Herat Üniversitesi Şer'iyyat Fakültesi, Abdullah İbn Mesut Üniversitesi Şer'iyyat Fakültesi (1995), Alberuni Üniversitesi Şer'iyyat Fakültesi (2000) ve Host Üniversitesi Şer'iyyat Fakültesi (2003).¹⁵

Biz burada araştırma alanımızın sınırları gereği bütün Şer'iyyat Fakültelerini incelemek yerine, sadece ilk kurulan Kabil Üniversitesi Şer'iyyat Fakültesi'ni eğitim unsurları itibarıyla tanıtıcı bilgiler vermekle yetineceğiz.

4. Kabil Üniversitesi Şer'iyyat Fakültesi

4.1. Genel Hedefleri

Dini ilimler merkezi olan Şer'iyyat Fakültesi'nin kuruluş amacı; din eğitim-öğretimini, yaygın eğitim-öğretim zemininden örgün eğitime taşımak, İslami ilimleri bilimsel metotlarla araştırma konusu yapmak, akıl-nakil, klasik

14 *Tarihçe Muhtasar-ı Puhantun-i Balh*, (Belh Üniversitesi Tarihçesi) Derleyen Balh Üniversitesi Dekanlığı, Belh 2004, s. 8,

15 Geniş Bilgi İçin bkz., *Vezaret-ı Tahsilat-ı Âli Teyi Se Sal-i Guzeşte*, (Yükseköğretim Bakanlığı Çalışma Bildirisi) Yükseköğretim Bakanlığı Yay., Kabil 2004; Yükseköğretim Öğrenci Seçme Sınavı Belgesi, Kabil 2004.

ve yeni ilimlerin sentezini yapmak, dini ilimlerin ışığında çeşitli sahalarda akademik, adalet, yargı organları, dini kurumlar (Fetva, Hac ve Evkaf) ve Maarif Bakanlığı kurumlarına münevver ve aydın ilim adamları yetiştirmektedir.¹⁶

4.2. Öğrenci Kaynağı

Şer'iyyat Fakültesi'nin öğrenci kaynağını 1966'ya kadar ortaöğretimden (on ikinci sınıftan) mezun medrese öğrencileri oluşturmuştur. 1966'dan sonra kız öğrencilerin de ilgi göstermeleri ve kız okullarına din eğitimi öğretmeni ihtiyacı doğrultusunda Şer'iyyat Fakültesi öğretim elemanları tarafından lise mezunu kız öğrenciler için yeni bir öğretim programı tasarlanıp uygulamaya konulmuş ve kız öğrenciler de fakülteye kabul edilmeye başlanmıştır.¹⁷

4.3. Öğretim Programı

Kabil Üniversitesi Şer'iyyat Fakültesi'nde hazırlanan öğretim programları hemen aynıyla ülkenin diğer Şer'iyyat Fakültelerinde de uygulanmaktadır. Şer'iyyat Fakültelerinde iki farklı program uygulanmaktadır. Bunlar; "İslam Öğretimi" ve "Fıkıh ve Kanun" programlarıdır.

İslam Öğretimi öğretim programının amacı vaaz ve irşad görevlisi ve ilk ve ortaokullara din öğretmenleri yetiştirmek, Fıkıh ve Kanun öğretim programının amacı ise vaaz ve irşad işlerinde görevlendirilmek üzere müftü, vaiz ve yargı organlarına eleman yetiştirmektir. Ayrıca her iki programın da lisansüstü öğretime öğrenci yetiştirme amacı da genel amaçları arasında yer almaktadır.

Fakültede hâlihazırda "Fıkıh ve Fıkıh Usulü, İslam Öğretimi, Akide ve Felsefe ve Sakâfat-ı İslami" Anabilim Dalları bulunmakta ve beş yüz üzerinde öğrenci ile eğitim-öğretime devam etmektedir.¹⁸

Şer'iyyat Fakültesinin genel bir tanıtımından sonra şimdi öğretim programlarının niteliğini değerlendirmek için alt başlıkta müfredat programında yer alan dersler hakkında bilgi verip müfredatta yer alan dersler ile Şer'iyyat Fakültesinin genel amaçları arasındaki intibakını değerlendirmeye çalışacağız.

16 *Kıtlak-ı Pohantun-i Tahsilât ve Tahkikat-ı Ulum-i İslami*, s. 2.

17 a.g.e., s. 5-6.

18 *Baazsazi*, (Yükseköğretim Bakanlığı Dergisi), Yükseköğretim Bakanlığı Yay., S. 13, Kabil, 2004, s. 16.

4.3.1. Fıkıh ve Kanun Programı Ders Çizelgesi

Birinci sınıf¹⁹

<i>Birinci Dönem</i>	<i>İkinci Dönem</i>
Tefsir	Hadis
Teşri(yasama) Tarihi	Fıkıh
Fıkıh	Fıkıh Usulü
Hukuka Giriş	Sarf ve Nahiv
Akaid (İlahiyat)	Akaid (Nübüvvet)
Sarf ve Nahiv	Siretü-n-Nebi
Klasik Mantık	Hukuk
Siretü-n-Nebi	Modern Mantık
Fıkha Giriş	Afganistan Tarihi

İkinci Sınıf²⁰

<i>Birinci Dönem</i>	<i>İkinci Dönem</i>
Tefsir-i Ahkâm	Hadis-i Ahkâm
Fıkıh	Fıkıh
Fıkıh Usulü	Fıkıh Usulü
İslam'ın Mali Hukuku	İslam Medeniyet Tarihi
Akaid-i Semiat	Sarf ve Nahiv
Dinler Tarihi	Miras
Sarf ve Nahiv	Vecibeler Hukuku
Vecibeler Hukuku	Belagat (dil bilgisi)
Belagat	Kur'an İlmi

Üçüncü Sınıf²¹

<i>Birinci Dönem</i>	<i>İkinci Dönem</i>
Hüküm Ayetleri Tefsiri	Hüküm Hadisleri
Fıkıh	Fıkıh

19 K. Ü. Şer'iyyat Fakültesi Birinci sınıf Fıkıh ve Kanun Programı Ders Çizelgesi, K.Ü. Şer'iyyat Fakültesi 2004.

20 K. Ü. Şer'iyyat Fakültesi İkinci sınıf Fıkıh ve Kanun Programı Ders Çizelgesi, K.Ü. Şer'iyyat Fakültesi 2004.

21 K. Ü. Şer'iyyat Fakültesi Üçüncü sınıf Fıkıh ve Kanun Programı Ders Çizelgesi, K.Ü. Şer'iyyat Fakültesi 2004.

Fıkıh Usulü	Fıkıh Usulü
Hukuk-1 Ayni	Kavaid-i Külliye
Ceza Hukuku(Genel)	Ceza Hukuku(Özel)
Ticaret Hukuku	Uluslararası Hukuk (Genel)
Uluslararası Hukuk (Genel)	Medeni ve Ticari Hükümler Usulü
Hadis İlmi	Hukuk-1 Ayni

Dördüncü Sınıf²²

<i>Birinci Dönem</i>	<i>İkinci Dönem</i>
Hüküm Ayetleri Tefsiri	Hüküm Hadisleri
Fıkıh	Fıkıh
Fıkıhı Mukaarın	Fıkıh Usulü
Fetva Usulü	İdari Hukuk
Kriminoloji	Adli Tıp
Uluslar arası Hukuk (Özel)	İş Hukuku
Fıkıh Usulü	İslam'da Hüküm Usulü
Ceza Hükümleri Usulü	Seminer ve Monografi

Eğitim-öğretim unsurları itibarı ile bir öğretim programının tasarlanmasındaki temel öğelerini, hedef, içerik, öğrenme yaşantıları ve değerlendirme oluşturmaktadır.²³ Öğretim programının temel öğeleri arasındaki ilişkilerin doğru saptanması ise istenilen hedeflere ulaşmada önemli rol oynamaktadır. Özellikle de hedef ve içerik arasındaki intibak verilen eğitimin niteliğini belirlemektedir.

Şer'iyyat Fakültesi Fıkıh ve Kanun programı ders çizelgesine bakıldığında ağırlıklı olarak temel İslam ilimleri dersleri görülmektedir. "Adalet Bakanlığı ve Yargı organlarına eleman yetiştirmek" Fıkıh ve Kanun öğretim programının amaçlarındandır. Bu amaca uygun olarak Fıkıh ve Hukuk derslerinin programda ağırlığı görülmektedir. Hukuki hüküm ve fetva verilmede toplumun sosyo-kültürel şartları önemli rol oynamaktadır. Ancak ders programına bakıldığında söz edilen konular ile ilgili derslerin bulunmaması geçmiş günümüze bağlayan yapıcı bağın eksik olduğu düşüncesini uyarılmaktadır. Klasik kaynaklara bağlı ve günümüz şartlarını klasik kaynaklara göre yorumlamak, globalleşen dünyanın siyasi, sosyo-kültürel ve ekono-

22 K. Ü. Şer'iyyat Fakültesi Dördüncü sınıf Fıkıh ve Kanun Programı Ders Çizelgesi, K.Ü. Şer'iyyat Fakültesi 2004.

23 Özcan DEMİREL, *Eğitimde Program Geliştirme*, Kardeş Yay., Ankara ty., s. 59.

mik şartlarına yapıcı çözümler getirmekten ziyade kuşaklar arası anlaşmazlığı meydana getirebilmektedir, düşüncesindeyim.

4.3.2. İslam Öğretimi Lisans Programı Ders Çizelgesi

Birinci sınıf²⁴

<i>Birinci Dönem</i>	<i>İkinci Dönem</i>
Akaid (İlahiyat)	Akaid (İlahiyat)
Tefsir	Tefsir
Hadis	Hadis
Sarf ve Nahiv	Fıkıh
Klasik Mantık	Modern Mantık
Fıkıh	Afganistan Muasır Tarihi
Kur'an İlimleri	Fıkıh Usulü
Belagat	Sarf ve Nahiv
Teşri Tarihi	Belagat

İkinci Sınıf²⁵

<i>Birinci Dönem</i>	<i>İkinci Dönem</i>
Akaid (Nübüvvet)	Akaid (Semiat)
Tefsir	Tefsir
Fıkıh	Hadis
Sarf ve Nahiv	Fıkıh
Fıkıh Usulü	Sarf ve Nahiv
Hadis İlmi	Fıkıh Usulü
Felsefeye Giriş	İslam Medeniyet Tarihi
Genel Psikoloji	Felsefe Tarihi
Hadis	Eğitim Psikolojisi

Üçüncü Sınıf²⁶

<i>Birinci Dönem</i>	<i>İkinci Dönem</i>
Tefsir	Tefsir
Fıkıh	Hadis

24 K. Ü. Şer'iyyat Fakültesi Birinci sınıf İslam Öğretimi Lisans Programı Ders Çizelgesi K.Ü. Şer'iyyat Fakültesi 2004.

25 K. Ü. Şer'iyyat Fakültesi İkinci sınıf İslam Öğretimi Lisans Programı Ders Çizelgesi K.Ü. Şer'iyyat Fakültesi 2004.

26 K. Ü. Şer'iyyat Fakültesi Üçüncü sınıf İslam Öğretimi Lisans Programı Ders Çizelgesi K.Ü. Şer'iyyat Fakültesi 2004.

Hadis	Fıkıh
Siretû-n-Nebi	Fıkıh Usulü
Sarf ve Nahiv	Siretû-n-Nebi
İslam Felsefesi	Sarf ve Nahiv
Fıkıh Usulü	İslam Felsefesi
Hukuka Giriş	Dinler Tarihi
Pedagoji	Vecibeler Hukuku

Dördüncü Sınıf²⁷

<i>Birinci Dönem</i>	<i>İkinci Dönem</i>
Tefsir	Tefsir
Hadis	Hadis
Fıkıh	Fıkıh
Fıkıh Usulü	Fetva Usulü
Sarf ve Nahiv	Miras
İslam Mali Hukuku	Sarf ve Nahiv
Hukuk	Hüküm Usulü
Tasavvuf ve İrfan	Tasavvuf ve İrfan
Kavaid-i Külliye-i Fıkıh	Seminer ve Monografi

Fıkıh ve Kanun programı ders çizelgesinde olduğu gibi İslam Öğretimi programı ders çizelgesinde de temel İslam ilimleri dersleri ağırlıklı olarak yer almıştır. İslam Öğretimi öğretim programının temel amaçları arasında vaaz ve irşat görevlisi ve ilk ve ortaöğretim için öğretmen yetiştirmek yer almaktadır. Öğretmenlik, insan yetiştirme sanatının sanatkârlığıdır. Bu sanatın hammaddesi insan olduğu için diğer meslek ve sanatlardan farklı ve önemlidir.²⁸ Bu sebeple mesleğini temsil edebilecek donanımlı öğretmen ve hatip yetiştirebilmek için yeterli derecede mesleki derslerin verilmesi gerekmektedir ki bu öğretmen yetiştirmenin temel şartlarından. Ancak İslam Öğretim programı ders müfredatına bakıldığında mesleki dersler formatında programda 72 ders arasında genel psikoloji, eğitim psikolojisi, pedagoji ve fetva usulü olmak üzere 4 ders olarak yer almaktadır.

Afganistan'ın tarihi ve sosyo-kültürel sürecini göz önüne aldığımızda özellikle de son çeyrek asrı incelediğimizde din faktörü ülkenin siyasi sosyal ve kültürel yapısını önemli ölçüde etkilemiş ve etkilemektedir. Bu sos-

27 K. Ü. Şer'iyyat Fakültesi Dördüncü sınıf İslam Öğretimi Lisans Programı Ders Çizelgesi K.Ü. Şer'iyyat Fakültesi 2004.

28 Mustafa ÖCAL, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metotlar*, T.D.V. Yay., Ankara 2003, s. 26.

yal realiteden hareketle din eğitimi-öğretiminin nitelik sorunu öncelikli sorunlar arasında yer almaktadır. Çünkü günümüz siyasi, sosyal ve kültürel sorunların temelinde toplumsal değerleri oluşturan dinin doğru anlaşılması ve aktarılması yatmaktadır.

Eğitim programının hedeflerini belirlemede ülkenin öncelikli ihtiyaçları, siyasi, sosyo-kültürel ve ekonomik durumu önemli etkenlerdir. Bu bağlamda ülkenin öncelikli ihtiyaçlarını belirlemek ve karşılayabilmek için, siyasi, sosyo-kültürel ve ekonomik yapının da doğru değerlendirilmesi gerekmektedir. Şer'iyyat Fakültesinin genel hedefleri günümüz dini ve sosyo-kültürel şartlar perspektifinden değerlendirilip tekrar gözden geçirilmesi ve günümüz dini-hukuki problemleri değerlendirebilecek derslerin programlarda yer alması gerektiği kanaatindeyim.

5. Diğer Yükseköğretim Kurumlarında Din Eğitimi-Öğretimi

Şer'iyyat Fakültesi'nde "Fıkıh ve Kanun" ve "İslam Öğretimi" öğretim programlarının dışında Sakâfat-ı İslami bölümü de bulunmaktadır. Sakâfat-ı İslami Bölümü'nde Şer'iyyat Fakültesi haricindeki diğer yükseköğretim kurumlarına İslam dini ve kültürü ders programı hazırlanmakta ve diğer bütün akademik kurumlarının öğretim programlarında dört ders döneminde birer ders saati (2.kredi) olarak verilmektedir. Şer'iyyat Fakültesi'nin dışındaki yükseköğretim kurumlarının ders programlarında Sakâfat-ı İslami dersinin yer almasının amacı, toplumun dini, ahlaki, sosyal ve kültürel değerlerini genç nesle aktarmak ve kolektif ahlaki şuuru zinde tutmaktır. Ayrıca farklı bölümlerde okuyan öğrencilerin dini, ahlaki ve toplumsal değerleri, okuduğu alanı ve karşılaştığı popüler dünyanın değerleri ile sentezini yapabilme imkânını sağlamaktadır.²⁹

Sakâfat-ı İslami derslerinin içeriğini genel olarak şu konular oluşturmaktadır; İslam Kültürü, Kültürün varlığı ve yaşamdaki yeri, Din, Dine olan ihtiyaç, İslam Dini, İslam ve İmanın Şartları, Kur'an-ı Kerim, İslam'ın diğer varlıklara bakışı, İslam Şer'iyyatının amaçları, Aile, İslam'ın Dünya Görüşü, Yaratılışın Tanımı, Evrenin Tanımı, Dindar Olmak, İnsanlık, İfrat ve Tefrit, Sünnet ve Yaşamdaki Rolü, İslam'a Göre Kamu Meseleleri, Siyasi ve İktisadi Nizam, Ekonomi ve İslam.³⁰

Sakâfat-ı İslami derslerinin konu başlıklarına bakıldığında içerikleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmamakla birlikte İslam kültürünün yeterli bo-

29 Geniş Bilgi İçin bkz., Abdülbesir FERİD, *Barkhi az Mesaili İctimai az Nazar-i İslam*, s. ii-iii.

30 Geniş Bilgi için bkz., *Sakâfat-ı İslami I. II. III. IV. Dönem Ders Müfredatı Belgeleri*, Kabil Üniversitesi Şer'iyyat Fakültesi, kabil 2004.

yutuyla programda yer aldığı, sosyal, ekonomik bazı konuların İslam Fıkhı çerçevesinde değerlendirdiği söylenebilir.

Sonuç

Afganistan eğitim sistemi dini niteliğe sahiptir. Maarifin öncelikli amacı dindar vatandaş yetiştirmektir. Yükseköğretimde sadece dini eğitim-öğretim faaliyeti yapan Şer'iyyat Fakülteleri bulunmaktadır. Hukuk Fakültelelerinde ise alan dersleri yanı sıra İslam Hukuku dersleri de programında yer almaktadır. Ayrıca Şer'iyyat Fakültelerinin haricinde diğer yükseköğretim kurumlarında İslam kültürü öğretimi yapılmaktadır.

Afganistan'da ülkenin siyasi, sosyal ve kültürel yapısını değerlendirildiğinde dinin ülkenin siyasi, sosyal ve kültürel yapısını tarih boyunca önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Şüphesiz ülkenin siyasi, sosyo-kültürel ve ekonomik şartları da ülkenin eğitim sistemini önemli ölçüde etkilemiştir. Bu sosyolojik realiteden hareketle ülkenin ve eğitim faaliyetlerinin gelişmesi için siyasi, sosyo-kültürel ve ekonomik şartların elverişli olduğu kadarı ile sağlıklı ve dengeli bir eğitim-öğretim sisteminin kurulması ve yaygınlaştırılması hususunda önemli adımların atılması gerekmektedir. Özellikle de din eğitimi geleneksel ve taklitçi eğitim anlayışından bilimsel ve tahkiki eğitim anlayışına taşıyabilmek için dini ilimlerinin akademik alana taşınması, bilimsel metot ve tekniklerle araştırılması gerekir. Bunun için de din eğitimi-öğretiminin teorik temellerinin yeniden oluşturulması, programların geliştirilmesi, kısaca din eğitimi kurumlarının yeniden yapılandırılması gerekir.